

been presented. Particular attention is given to public-private partnerships and mechanism of formation of cluster groups (clustering). Their role in stimulating innovation and structural changes of national production has been revealed.

Keywords: mechanisms, economic instruments, structural modernization, national economy, market economy, systematization, classification, public-management mechanisms, structural changes, public-private partnerships, clusters, structural and innovative developments, national production.

УДК 330.341.42+001.895

Русан В. М.

Національний інститут стратегічних досліджень

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА СТРУКТУРНІ ЗМІНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В статті розглянуто особливості структурних змін в національній економіці України, що відбулися протягом 2001–2011 рр. та виявлено негативні явища і тенденції, притаманні українській економіці. Відмічається низький рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств, що впливає на рівень конкурентоспроможності України у світовому рейтингу. Обґрунтовується необхідність переходу національної економіки на інноваційну модель розвитку за рахунок створення ефективної інноваційної інфраструктури.

Ключові слова: національна економіка, структурні зміни, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, інфраструктура.

Сучасна світова економіка перебуває у пошуку шляхів подальшого розвитку пов'язаних з необхідністю раціонального використання природних ресурсів на фоні зростаючої чисельності населення планети, подолання соціально-економічних нерівностей у розвитку окремих регіонів та країн світу та переосмислення важливості фундаментальної науки у процесі економічного зростання країн та окремих господарюючих суб'єктів. Відтак, усвідомлення спрямованості та орієнтація державної економічної політики в інвестиційно-інноваційній моделі розвитку є конкурентною перевагою, а безпосереднє здійснення та чітко спланована імплементація заходів з її реалізації є підґрунтям успішного розвитку країни.

Дослідженню проблем інноваційно-інвестиційних впливу на структурні зміни в національній економіці присвячені роботи В. М. Гейця, В. П. Семиноженка [1], Б. В. Губського [2], І. І. Лукінова [3], Ю. М. Бажала [4], та ряду інших вчених. Водночас, особливості впливу механізмів інноваційно-інвестиційної політики держави на структурні зміни національної економіки повною мірою не розкриті і тому носять як теоретичний так і практичний інтерес.

Метою статті є дослідження впливу інвестиційно-інноваційної політики на структурні зміни національної економіки.

Професор, нобелівський лауреат з фізики А. Гейм за наслідками численних зустрічей у Давосі, підводить підсумок, що нинішня світова економіка знаходиться в технологічній кризі. Нині спостерігається криза продукування нових знань. Це не означає, що взагалі не відбуваються відкриття, але їх темп значно знизився. Нові проривні технології з'являються значно рідше, ніж того потребує підтримка сталого економічного розвитку. Без нового знання можливі лише модифіковані технології. І як

б не були вони важливі, з їх допомогою неможливо підтримувати індустріальну революцію, яка продовжується вже протягом 200 років до нині [5, с. 3-4].

Структура національної економіки України з початку нинішнього століття суттєвим чином не змінилася (рис. 1 та 2). Так, у виробництві (випуску) валового внутрішнього продукту лідирує переробна промисловість, частка якої з 35% у 2001 р. знизилась до 33% у 2011 р. Необхідно відмітити, що за період 2001–2011 рр. у виробництві (випуску) валового внутрішнього продукту зменшалась частка таких видів економічної діяльності: сільське господарство, мисливство, лісове господарство – на 5,4%, виробництво та розподіл електроенергії, газу та води – 1,5, та транспорту та зв'язку – 0,3%. Тоді як частка інших видів економічної діяльності зросла на 4,7%, торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – на 3,7, освіта а також добувна промисловість – на 0,4, будівництво – на 0,3, сфера охорони здоров'я та надання соціальної допомоги – на 0,2%.

Загалом, валовий внутрішній продукт зріс з 2001 р зріс у понад 6,4 разу з 204190 млн грн у 2001 р. до 1316600 млн грн у 2011 р. При цьому, за вказаний період валовий внутрішній продукт у розрахунку на одну особі зріс у більш ніж 6,9 разу з 4195 грн у 2001 р. до 28806 грн у 2011 р. Водночас, якщо структура економіки 2001 р. сформувалася внаслідок реформаційних змін 90-х років минулого століття, пов'язаних із роздержавленням та приватизацією об'єктів державної власності, то структура 2011 р. свідчить про законсервованість розвитку національної економіки.

Рис. 1. Виробництво (випуск) валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності у 2001 році, млн. грн. (у фактичних цінах);%*

*Джерело: за даними державної служби статистики

Ще на зламі віків Б. В. Губський відмічав наступні негативні явища і тенденції, притаманні українській економіці [2, с. 15]:

– не відбулося модернізації структури державного управління у відповідності з об'єктивними законами розвитку ринкової економіки. зокрема, в процесі приватизації так і не створено інституту ефективних власників;

– не створено дієздатної системи ринкових інститутів;

– втрачені високотехнологічні виробництва, лідерство у багатьох напрямках фундаментальних досліджень, критичного рівня досяг “відплив умів”;

– склалися гіпертрофовані пропорції між реальним і фінансовим секторами економіки, а також в середині кожного з них. Рекордними темпами зростає внутрішній і зовнішній державний борг з неочевидними перспективами не тільки його погашення, але й обслуговування;

– криза внутрішнього інвестування набула рис системної. Прямі іноземні інвестиції не йдуть в Україну. На національному ринку панують портфельні інвестори. Зовнішні кредити міжнародних фінансових організацій, вкрай потрібні для економіки перехідного типу, разом з тим виконали і вкрай негативну роль – скували ініціативу в пошуку альтернативних, насамперед, власних джерел фінансування суспільних потреб;

– відбулося катастрофічне падіння матеріального добробуту населення. Розрив у доходах 10% найбагатших і 10% найбідніших досяг 14-15 разів, тоді як у західних країнах він становить 4-6 разів;

– небезпечного рівня сягнула тонізація економіки (40-60%).

Більшість із цих негативних явищ притаманні й нинішньому стану національної економіки.

Рис. 2. Виробництво (випуск) валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності у 2011 році, млн. грн. (у фактичних цінах); %*

*Джерело: за даними державної служби статистики

Україна знаходиться перед об'єктивною необхідністю активізації капіталовкладень на створення конкурентоздатних господарських систем,

модернізацію і реконструкцію діючих структур, забезпечення диверсифікації капіталу в напрямі соціально орієнтованих структурних перетворень. До того ж фізична і моральна застарілість виробничих фондів загрожує подальшим погіршенням ситуації, включаючи прояви аварій і катастроф з людськими жертвами і припиненням господарської діяльності внаслідок виходу з ладу діючого обладнання. Інвестиційна й інноваційна діяльність була, є й буде завжди вирішальним чинником усієї економічної політики держави. Без неї не вдасться швидко подолати загальноекономічну кризу і вийти на рубежі сталого економічного зростання, приросту соціального ефекту, збалансованості макроструктури, підвищення оплати праці до рівня стимулювання її високої продуктивності та ринкової платоспроможності, що є могутнім каталізатором загальноекономічного піднесення і прогресивних зрушень [3, с. 38-39].

Водночас, досвід господарювання в ринкових умовах, сам тільки ринковий механізм автоматично не може зосередити інвестування на забезпеченні державних інтересів. Доводиться застосовувати методи державного регулювання інвестиційної політики з метою планомірного формування, концентрації і ефективного використання, перш за все вітчизняних інвестиційних ресурсів, а також відповідне залучення інвестицій іноземних держав. При цьому не слід розраховувати на великі обсяги іноземних інвестицій, бо вони відіграють двояку роль. З одного боку, вони сприяють розвитку економіки, наприклад, Тайваню, Ізраїлю, Південної Кореї, Польщі, Угорщині, а з іншого боку, для багатьох країн використання цих інвестицій має негативні наслідки, зокрема такі, як збільшення дефіциту платіжного балансу, посилення соціально-економічних диспропорцій та ін. [6, с. 116].

Нажаль доводиться констатувати інвестиційну непривабливість вітчизняного реального сектору економіки. Так, як відмічається в Щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році, не виправдалися очікування щодо переорієнтації інвестиційних потоків із фінансово-розподільчих сфер у виробничу сферу економіки. Сформовані пріоритети інвестування засвідчують переважаючу інвестиційну привабливість секторів із високою ліквідністю та швидким обігом коштів. Приріст інвестицій у січні-грудні 2012 р. забезпечено насамперед підприємствами сфер будівництва (приріст склав 20,2%), транспорту (13,4%), торгівлі (14,6%), а також паливно-видобувною та окремими галузями переробної промисловості. Відновилися також високі темпи зростання інвестицій підприємств фінансової діяльності (28,2%). Капітальні інвестиції промислових підприємств у січні-грудні 2012 р. зросли на 7,1% порівняно з аналогічним періодом 2011 р. Цього вдалося досягти насамперед унаслідок значної інвестиційної активності підприємств у сировинному секторі промисловості – обсяг капітальних інвестицій підприємств добувної промисловості збільшився на 29,2%, із виробництва та розподілення електроенергії, газу й води – на 5,5%. Натомість підприємствами переробної промисловості зафіксовано спад капітальних інвестицій на рівні 5,1%. У більшості галузей відбулося скорочення інвестування. Високу динаміку інвестування підтримували лише підприємства машинобудування (10,8%), целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність (16,8%), хімічна та нафтохімічна промисловість (5,9%). У 2012 р. дещо знизилася активність залучення іноземних інвестицій в українську економіку. За даними Держстату України, надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у 2012 р. становило 6013,1 млн дол. США, що на 7,1% менше обсягу 2011 р. При цьому значний спад приросту акціонерного капіталу (на 25,3% порівняно з 2011 р., до 4128,5 млн дол. США) лише частково компенсувався

борговими інструментами (кредитами та позиками, торговельними кредитами та іншими зобов'язаннями перед прямими інвесторами). Приріст обсягу останніх у 2012 р. становив 1290,7 млн дол. США. Водночас структура внесення іноземних інвестицій за видами економічної діяльності свідчить про збереження минулорічної тенденції щодо переорієнтації іноземних інвесторів на виробничу сферу економіки. У промисловість було вкладено близько 52% сумарного приросту акціонерного капіталу (2136,8 млн дол. США), що майже удвічі більше, ніж у 2011 р. При цьому з усього приросту обсягу ПІ у промисловість 74,2% було вкладено лише у дві галузі: харчову промисловість і сферу виробництва та розподілення електроенергії, газу й води. Натомість зупинився приріст іноземних інвестицій у фінансовій сфері економіки України [7, с. 28-29].

В Україні лише приблизно кожне 5 підприємство займалося інноваційною діяльністю, щоправда їх кількість поступово зростає. Так, за даними Держстату України, упродовж 2009–2011 рр. інноваційною діяльністю займалося 2181 підприємство (21,1% загальної кількості обстежених промислових підприємств), що на 3,9% більше, ніж за період 2007–2009 рр. У період 2009–2011 рр. інновації впроваджували 1692 підприємства (1590 протягом 2007–2009 рр.), у тому числі нові або вдосконалені види товарів – 1184 (1186), з яких товари, що були новими виключно для ринку України, – 317 (378); нові або значно поліпшені способи виробництва, доставки продукту – 1195 (1181), у т. ч. технологічні процеси – 1046 (1070); нові або вдосконалені методи логістики, доставки або розповсюдження продукції – 176 (219) та нову або вдосконалену діяльність із підтримки процесів, таких як система матеріального обслуговування або операції щодо закупівель, обліку або розрахунків – 307 (331) підприємств. Нові організаційні методи у своїй діяльності, організації робочих місць або зовнішніх зв'язків запровадили 394 (460) підприємства. Випробували та запровадили нові маркетингові концепції у свою діяльність 387 (456) підприємств. Із загальної кількості обстежених підприємств 4,5% займалися лише технологічними інноваціями, 11,2% – лише організаційними та маркетинговими інноваціями (нетехнологічними інноваціями), 5,3% – технологічними й нетехнологічними інноваціями. Разом з тим частка підприємств із технологічними інноваціями зменшилася на 1,8 в.п. (рис. 3).

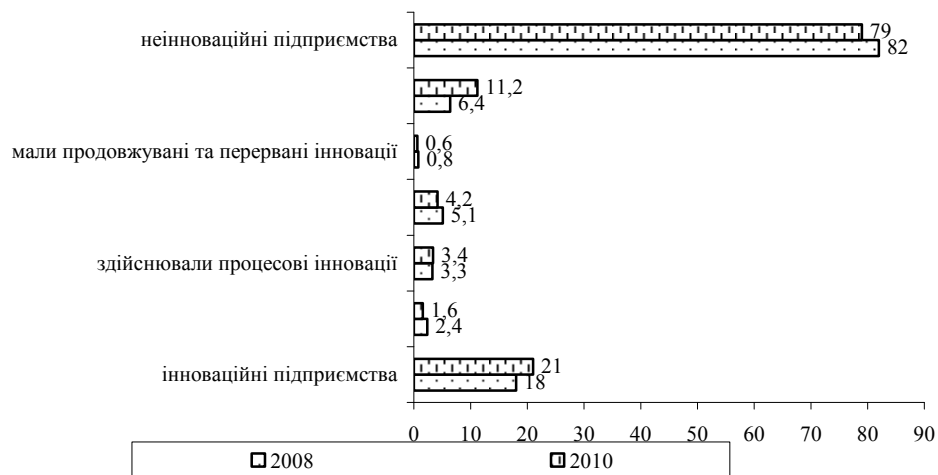

Рис. 3. Розподіл підприємств України за типами інноваційної діяльності (% до загальної кількості підприємств)*

*Джерело: за даними державної служби статистики

Наслідком такого стану є низький рівень конкурентоспроможності України у міжнародних порівняннях. Україна, володіючи значним інноваційним потенціалом, не створила дієвих механізмів його реалізації, про що засвідчує й інноваційний індекс ЕІУ (табл. 1). Так, якщо за індексом прямих інноваційних витрат наша країна посідає 45 місце (це зважена середня таких показників: витрати на НДДКР як% ВВП; якість науково-дослідницької інфраструктури; освітній рівень і технічні навички робочої сили; якість ІТ та інфраструктури зв'язку; поширення широкополосних мереж), то за індексом інноваційного середовища (побудований на основі 12 показників, зокрема, політична та макроекономічна стабільність, інституційна система, регуляторне середовище; податковий режим, гнучкість ринку праці, відкритість для іноземних інвестицій, доступ до інвестиційних фінансових ресурсів, захист інтелектуальної власності тощо) – лише 78-ме.

Таблиця 1

Інноваційний індекс країн ЄС і України [8]

Країна	Патенти на 1 млн. населення	Індекс інноваційної характеристики	Ранг	Індекс прямих витрат	Ранг	Індекс інноваційного середовища	Ранг	Середній індекс чинників, що обумовлюють інноваційний розвиток	Ранг
Швеція	334,625	9,45	4	9,94	2	8,24	10	9,43	5
Фінляндія	321,717	9,43	5	10,00	1	8,48	6	9,54	1
Німеччина	300,296	9,38	6	9,56	7	7,95	14	9,08	9
Данія	259,764	9,59	7	9,94	2	8,61	1	9,54	2
Нідерланди	198,294	9,12	9	9,63	6	8,37	8	9,25	6
Австрія	141,320	8,91	11	8,69	18	7,31	22	8,27	19
Франція	139,483	8,90	12	9,44	12	7,52	19	8,86	10
Бельгія	119,155	8,80	14	9,06	14	7,69	15	8,65	15
Сполучене Королівство	105,108	8,72	18	8,81	16	8,52	4	8,73	13
Ірландія	69,879	8,46	19	8,44	19	8,42	7	8,43	17
Італія	64,284	8,41	20	7,06	26	6,35	40	6,85	28
Словенія	20,178	7,68	24	7,50	23	6,26	43	7,13	25
Іспанія	14,418	7,47	25	7,94	22	7,44	20	7,79	22
Кіпр	11,738	7,34	26	5,19	46	6,83	25	5,68	41
Угорщина	10,351	7,26	27	6,94	27	6,76	27	6,89	27
Чехія	5,253	6,83	28	7,44	24	6,50	36	7,16	24
Естонія	4,628	6,75	29	6,94	27	7,54	18	7,12	26
Греція	3,553	6,59	32	5,88	38	6,03	50	5,92	35
Португалія	3,485	6,58	33	6,75	29	6,75	28	6,75	29
Словаччина	2,122	6,26	36	6,50	30	6,70	30	6,56	30
Латвія	1,182	5,89	39	5,63	39	6,59	32	5,91	36
Болгарія	1,000	5,79	42	5,63	39	5,51	58	5,59	43
Польща	0,805	5,65	49	6,25	33	6,57	33	6,35	33
Литва	0,653	5,52	51	5,63	39	6,43	39	5,87	38
Україна	0,513	5,37	52	5,25	45	3,82	78	4,82	56
Румунія	0,426	5,25	54	4,69	53	5,85	53	5,04	52
Світ у середньому		6,22		5,90		6,24		6,01	

Усвідомлюючи необхідність економічного розвитку на інноваційній основі Верховна Рада України ініціювала проведення парламентських слухань на тему “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів”. Її учасники констатували, що для України характерні наступні проблеми інноваційного розвитку [9]:

– неузгодженість законодавства в інноваційній сфері, насамперед, з корпоративним, інвестиційним, податковим, соціальним законодавством, невідповідність норм підзаконних актів прогресивним нормам чинних законів, що не забезпечує практичне введення останніх у дію;

– непослідовність дій держави щодо підтримки суб’єктів інноваційної діяльності;
– значне зниження інноваційної активності підприємств і загальне погіршення інноваційної культури суспільства;

– неефективність механізмів правового захисту інтелектуальної власності;
– відсутність належної системи прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку;

– поширення при прийнятті законів про державний бюджет на поточний або наступний роки практики ігнорування чинних норм законодавства та призупинення дії статей законів, які стосуються фінансової підтримки інноваційної діяльності.

Крім того, успішний інноваційний розвиток національної економіки забезпечуватиметься сучасною і ефективно функціонуючою інноваційною інфраструктурою. Створення в Україні інноваційної інфраструктури передбачено відповідною державною цільовою економічною програмою на 2009–2013 рр. Її виконання дасть змогу [10]:

– забезпечити функціонування інноваційної інфраструктури підтримки малого інноваційного бізнесу;

– забезпечити розвиток мережі нових елементів інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, центрів трансферу інновацій, наукових парків, регіональних інноваційних кластерів, інноваційних бізнес-інкубаторів тощо), до якої входитимуть близько 400 одиниць, в результаті чого буде створено понад 10 тис. нових робочих місць для висококваліфікованих спеціалістів;

– збільшити до 10 тисяч кількість суб’єктів малого підприємництва, що реалізують інноваційні проекти;

– підвищити не менш як на 5% інноваційну активність промислових підприємств;

– прискорити темпи виробництва інноваційної продукції не менш як на 20%;

– залучити близько 7 млрд гривень інвестицій для реалізації інноваційних проектів.

Висновки. Нинішня структура національної економіки протягом останнього десятиліття майже не змінилася і перебуває під впливом процесів роздержавлення і приватизації, що відбулися в 90-х роках минулого століття. При цьому сучасний стан розвитку інвестиційно-інноваційної політики держави не дозволяє національній економіці набути нових більш якісних ознак свого розвитку. Як наслідок країна посідає невисокі місця у світових рейтингах конкурентоспроможності. Проте поступово приходить усвідомлення необхідності подальшого розвитку економіки країни на інноваційній основі. Цьому повинна сприяти сучасна інноваційна інфраструктура, яка включатиме наукові та технологічні парки, інноваційні центри та

центри трансферу технологій, бізнес-інкубатори, експертно-консалтингові та інжинірингові фірми, венчурні фонди та інші інноваційні структури, діяльність яких спрямована на ефективне впровадження інновацій та інноваційний розвиток держави в цілому.

Використані джерела:

1. *Геєць В. М.* Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Х. : Константа, 2006. – 272 с.
2. *Губський Б. В.* Об'єктивні передумови трансформації економіки України / Б. В. Губський // Матеріали круглого столу “Сучасні проблеми економічного розвитку України”, (7 лип. 1999 р.). – К. : Національний інститут українсько-російських відносин при РНБО України, 1999. – 80 с.
3. *Лукінов І. І.* Інвестиційна політика в стабільному економічному розвитку / І. І. Лукінов // Матеріали круглого столу “Сучасні проблеми економічного розвитку України”, (7 лип. 1999 р.). – К. : Національний інститут українсько-російських відносин при РНБО України, 1999. – 80 с.
4. *Бажал Ю. М.* Інвестиційно-інноваційні ресурси економічного зростання / Ю. М. Бажал // Стратегія економічного розвитку України. – 2000. – № 1. – С. 34–36.
5. *Гейм А.* Мечта о современной промышленной революции / А. Гейм // Экономист. – 2013. – № 3. – С. 3-5.
6. *Губський Б. В.* Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / Б. В. Губський. – К. : Наукова думка, 1998. – С. 118.
7. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013. – 576 с.
8. Innovation: Transforming the Way Business Creates. – London: Economist Intelligence Unit, 2007. – P. 28-31.
9. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів” : Постанова Верховної Ради України від 21.10.2010 р. № 2632–VI // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 208. – 6 лист.
10. Про затвердження Державної цільової економічної програми “Створення в Україні інноваційної інфраструктури” на 2009–2013 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2008 р. № 447 // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 106. – 11 черв.

***Русан В. Н.* Влияние инвестиционно-инновационной политики государства на структурные изменения национальной экономики.**

В статье рассмотрены особенности структурных изменений в национальной экономике Украины, которые произошли в 2001–2011 гг. а также выявлены негативные явления и тенденции, присущие украинской экономике. Отмечается низкий уровень инновационной активности отечественных предприятий, который влияет на уровень конкурентоспособности Украины в мировом рейтинге. Обосновывается необходимость перехода национальной экономики на инновационную модель развития за счет создания эффективной инновационной инфраструктуры.

Ключевые слова: *национальная экономика, структурные изменения, инновационная деятельность, конкурентоспособность, инфраструктура.*

***Rusan V. M.* Impact of Investment and Innovation Policy of State on Structural Changes in National Economy.**

The article deals with the features of structural changes in Ukraine's economy, that took place in 2001-2011 and reveals negative phenomena and trends in the Ukrainian economy. The author point at the low level of innovation activities of national producers leading to the low level of Ukraine's competitiveness in international ratings; ground the necessity of transition of the national economy to the innovative development model through the creation of effective innovation infrastructure.

Keywords: *national economy, structural changes, innovation activity, competitiveness, infrastructure.*